

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри

А.М. Острянка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

УКРАЇНОЗНАВСТВО

Галузь знань 03 Гуманітарні дисципліни. Спеціальність: 033 Філософія.

Освітня програма: Філософія

2025– 2026 навчальний рік

Робочу програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства Протокол № 1 від 29 серпня 2025 року.

Розробники: Т.Ф. Дорохіна, к.і.н., доцентка, професорка кафедри історії України, археології та краєзнавства

Мова навчання – українська.

Мета навчальної дисципліни

Українознавство є цілісною й гармонійно та цілеспрямовано скомпонованою системою інтегративних знань про Україну й українство. Воно постає як наука цілісного пізнання (самопізнання), творення й самотворення українського народу та його етнічної території в усьому часопросторовому вимірі. За такого підходу Україна й українство – це органічні складові всесвітньої цивілізації і культури, а українознавство розвивається як системні знання не лише про Україну та українство, а й про світове співтовариство. *Українознавство – це не просто система знань, це й уроки досвіду віків: історичні, державно-політичні, соціально-економічні, етнонаціональні, міждержавні, релігійно-філософські, морально-етичні, культурно-мистецькі тощо; аналіз причин і характеру проблем сучасності; прогноз тенденцій і проектування шляхів майбутнього.* Основним підходом у розгляді українських посутніх явищ є інтегративний підхід як провідна тенденція сучасного наукового пізнання, базовими дослідницькими є системність, комплексність і сумативність, єдність логічного й історичного, національного та загальнолюдського, суспільного й особистісного, теорії та практики, навчання та виховання. Провідне місце в сучасних наукових дослідженнях з українознавства посідає соціогуманітарний пошуковий і методологічний інструментарій. Саме таких підходів і принципів потребує українознавство, адже комплексне міждисциплінарне опрацювання українознавчого матеріалу уможливорює системне бачення українства в минулому та сьогоденні.

Обсяг дисципліни

	Денна форма
Кількість кредитів ECTS	4
Кількість годин	120
лекції	20
практичні / семінарські	16
самостійна робота студента	84

Статус навчальної дисципліни: нормативна

Передумови для вивчення дисципліни: вивчення українознавчих дисциплін – історія України, археологія, етнографія, етнологія, географія, культурологія, демографія, політологія, соціологія та ін.

Очікувані результати навчання

На основі наукової джерельної бази, всебічного системного вивчення й висвітлення генезису України й українства, самого українознавства як наукової системи студентська молодь має отримати *знання та навички*: а) виявляти і досліджувати напрями, шляхи, джерела, досвід поколінь та історичні уроки становлення й розвитку української людини від роду до племені, етносу, народу, нації під впливом української природи, мови, держави, культури; б) сприяти

аналізу тенденцій, закономірностей, причин та наслідків розв'язання проблем сучасності; в) сформулювати питомі риси громадян; г) бути готовою до самостійного життєвого вибору шляху та перспектив майбутнього, пізнання й самопізнання, творення й самотворення особистості, схильної і спроможної бути в гармонії з іншими людьми, довкіллям, власним Я (внутрішнім світом) і поєднувати особисті інтереси з громадськими, національно-державними та загальнолюдськими; д) сприяти виробленню високих суспільних, державних, гуманістичних, духовно-культурних ідеалів, визначенню морально-етичних та естетичних критеріїв і принципів життєдіяльності людей мудрого серця та гуманного розуму (інтелекту), патріотів-професіоналів світового рівня, творців засад громадянського суспільства в національній державі. Перед викладачами курсів ставляться вимоги максимально наближати і систему знань, і методику їх викладання до завдань національно-патріотичного пізнання й самопізнання та виховання.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти (майбутні вчителі) можуть застосовувати набуті знання як у роботі в середніх загальноосвітніх закладах, так і у вищій школі при викладанні українознавчих дисциплін. Українознавчий методологічний підхід істотно сприяє засвоєнню студентами основних канонів своєї професійної майстерності, а також самоповазі та визначенню свого місця і своєї громадянської позиції, яку має займати кожен громадянин українського суспільства, привчає студентів творчо застосовувати теоретичні та практичні знання у безпосередній професійній діяльності.

Після вивчення курсу українознавства студенти повинні *засвоїти* такі принципові положення: українознавство – система наукових інтегративних знань про Україну і українство як єдине ціле; процес пізнання відбувається на засадах двоєдиного методу – шляхом диференціації та інтеграції, аналізу й синтезу знань як в часі, так і в просторі; напрацювання в українці, україністиці і українознавстві є відображенням прояву цього методу на різних етапах процесу пізнання; структурування джерельної бази науки, її осмислення і використання на основі тих самих принципів, за якими розвивається і сама наука; хронологічно-проблемне структурування їх джерел; нові підходи до застосування загальнометодологічних наукових принципів в українознавчих дослідженнях, опрацювання їхніх методик тощо.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен *знати*:

сутність основних проблем історії та сучасного буття народу України; основні закони та етапи розвитку людської спільності; витоки української нації та її місце у загальнолюдських процесах; суспільно-економічні, політичні та культурні процеси історичного розвитку українського народу; історичні події, зародження й розвиток української державності; процеси розбудови сучасної незалежної української держави; діяльність історичних осіб і політичних партій;

вміти:

визначати й обґрунтовувати взаємозалежність стану етнонаціонального, громадянського та державного розвитку українського народу, розвитку

українознавства як науки, як методології освітньо-виховного процесу і як окремої навчальної дисципліни; визначати основоположні принципи українознавства як науки і навчальної дисципліни, механізми його взаємодії з галузевими науками у процесі самопізнання й самотворення українського народу; оперувати базовими поняттями і категоріями науки, обґрунтовувати їх роль в подальшому розвитку історії, теорії та методології сучасного українознавства.

У процесі вивчення дисципліни передбачається формування у студентів наступних *компетентностей*

Шифр згідно ОПП	Компетентності
ЗК 1	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
ЗК 2	Здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.
ЗК 3	Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.
ЗК 4	Здатність бути критичним і самокритичним.
ЗК 5	Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
СК/ФК 5	Здатність аналізувати сучасні філософські проблеми та вчення.
СК/ФК 6	Здатність викладати міркування послідовно, логічно, систематично та аргументовано
СК/ФК 7	Здатність аналізувати міркування та робити ґрунтовні смислові узагальнення, висновки.
СК/ФК 10	Здатність аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальнонаукової проблематики.
СК/ФК 11	Здатність застосовувати в професійній діяльності знання про засади, розвиток і сучасний стан наукового та гуманітарного знання.
СК/ФК 14	Здатність брати участь в інтелектуальних дискусіях на засадах діалогу, відкритості й толерантності.
Результати навчання, визначені стандартом вищої освіти	
ПР 4	Аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальногуманітарної проблематики.
ПР 7	Розуміти сучасну наукову картину світу, її основні проблеми та суперечності.
ПР 10	Мати навички реферування, систематизованого огляду та порівняльного аналізу філософської та загальнонаукової літератури.
ПР 11	Вміти аналізувати міркування та робити ґрунтовні смислові узагальнення, висновки
ПР 12	Вміти викладати власні міркування послідовно, логічно, систематично та аргументовано.
ПР 13	Критично оцінювати власну позицію та знання, порівнювати і перевіряти отримані результати.
ПР 15	Мати навички ведення інтелектуальних дискусій на засадах діалогу, відкритості й толерантності.
ПР 18	Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.
ПР 19	Використовувати у професійній діяльності розуміння основ людського

	мислення, застосовувати методи класичної і неklasичної логіки, будувати систему доведень і спростувань.
ПР 20	Використовувати принципи цілісного світосприйняття, вміння об'єднувати і знаходити компроміси між різними точками зору і принципами мультикультурного розуміння буття людини та її самовираженням.

Структура навчальної дисципліни

№	Назва теми	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Модуль I Українознавство в освітньому процесі				
1	Тема 1. Концепція, структура і завдання навчального курсу «українознавство»	2	-	4
2	Тема 2. Історія, етапи розвитку, історіографія і джерела українознавства	2	2	4+3=7
	Разом за модулем 1	4	2	8+3=11
Модуль II. Зміст та основні напрямки українознавства				
3	Тема 3. Етнонаціональний розвиток українського народу. Сучасні етнічні процеси в Україні	2	2	8+3=11
4	Тема 4. Україна – природа, екологія	2	2	4+3=7
5	Тема 5. Україна – мова. Роль мови в пізнанні і творенні України та українства	2	2	6+3=9
6	Тема 6. Концентр «Україна – культура» в системі українознавства. Процес українського культуротворення й культурозбереження	2	2	10+3=13
7	Тема 7. Державотворчий та націєтворчий процеси в Україні	2	2	6+3=9
8	Тема 8. Проблема становлення національного характеру. Україна – ментальність, доля	2	2	4+3=7
9	Тема 9. Україна у міжнародних відносинах. Українство у світі	2	2	10+3=13
10	Тема 10. Досвід та уроки буття українського народу. Історична	-		

	місія			
	Разом за модулем 2	14	14	48+21=69
Модуль III. Українознавство і розвиток національної науки, освіти та виховання				
11	Тема 11. Українознавство в навчально-виховному процесі. Роль та значення українознавства у розвитку духовності, захисту моралі та пропагуванні здорового способу життя громадян України	2	-	4
	Разом за модулем 3	2	-	4
Разом за курс - 120 год.		20	16	60+24=84

Форми та методи контролю навчальних досягнень

Основні форми вивчення дисципліни: лекції; практичні заняття, що включають висвітлення теоретичних питань, реферативні читання, презентації, МКР. Заключний контроль – залік. Система дидактичного забезпечення – модульно-рейтингова технологія навчання.

Важливою складовою навчального процесу є контроль і педагогічне оцінювання. Залежно від дидактичної мети використовуються різні види контролю:

– вхідний, що ставить за мету виявити базовий рівень підготовки студентів за дисциплінами, що є основою курсу «Українознавства» (тестування, співбесіда, опитування);

– поточний, що здійснюється з метою перевірки рівня знань студентів етапів первинного засвоєння навчального матеріалу (семінарські заняття, тестування, самостійна робота, індивідуальні завдання);

– проміжний, що оцінює знання, уміння і навички студентів за результатами вивчення окремих навчальних модулів (модульна контрольна робота);

– підсумковий, проводиться з метою оцінювання рівня засвоєння студентами навчального матеріалу в кінці семестру (залік).

Розподіл балів за темами

Поточне тестування та самостійна робота												Сума	
Види навчальної роботи	Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2								Змістовий модуль 3	100	
	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11		
Лекції	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	1	10	
Практичні	-	4	4	4	4	4	4	4	4		-	32	
Індивід. робота												9=3+3+3	
СРС	8		20								4		32
МКР	5		11										16

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Індивідуальні завдання

(орієнтовна тематика рефератів, доповідей та презентацій)

1. Концепція українознавства: історична ретроспекція та сучасний стан розробки.
2. Становлення українознавства як наукової системи знань: історичний досвід та проблеми сучасного розвитку.
3. Українознавство як методологія розвитку науки, освіти, виховання, державотворення в Україні.
4. Етнонаціональний розвиток українців і українознавства.
5. Історіографія українознавства як засіб систематизації і вивчення досвіду та уроків буття українського народу.
6. Українознавство як наукова система знань: взаємодія з іншими науками.
7. Українознавство як навчальна дисципліна: наукові засади та досвід впровадження в систему освіти.
8. Історичні уроки Трипільської цивілізації.
9. Історичний досвід кіммерійців, скіфів, сарматів, антів (духовні, матеріальні та військові традиції).
10. Історичний досвід слов'янських племен.
11. Українське військове мистецтво в покняжу добу.
12. Роль літописів у розвитку українознавства.
13. Центри українознавчих досліджень в Україні та діаспорі.
14. Пам'ятки матеріальної та духовної культури княжої доби як українознавче джерело.
15. Взаємозалежність і взаємовплив державотворчих процесів в Україні і розвитку українознавства.
16. Етнічні процеси в Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві.
17. Етнічні процеси в Київській Русі: гіпотези, теорії, реальність.
18. Галицько-Волинське королівство – етнічна держава Українців.

19. Етнонаціональна консолідація українців у процесі боротьби за свою соціально-політичну та національну незалежність (друга половина XVI – перша половина XVIII ст.)
20. Етнонаціональні процеси в Україні за умов бездержавності (кінець XVIII–XIX ст.).
21. Зміцнення української політичної нації у процесі національно-демократичної революції 1917–1920 рр.
22. Національна демократія, націоналізм і націонал-комунізм у націогенезі українців.
23. Процеси денаціоналізації в Україні за умов тоталітаризму.
24. Національно-визвольний рух в умовах спроби лібералізації політичного режиму (друга половина 50-х – перша половина 80-х рр. XX ст.)
25. Етнонаціональні процеси в Україні на зламі 80–90-х років XX ст.
26. Українська природа, людність, екологія: взаємовпливи і взаємодія у процесі розвитку.
27. Поетичне, образно-символічне осягнення природи українською людиною.
28. Унікальність української природи.
29. Природа України як визначальний чинник формування та розвитку українського етносу.
30. Проблеми відновлення та гармонізації етноекоекологічної цілісності України.
31. Українська мова як засіб України і українства.
32. Походження та давність української мови.
33. Мовний образ світу українців. Мова як відображення долі України.
34. Державний статус української мови.
35. Походження козацтва.
36. Українська козацька держава.
37. Радянська державність України: міфи і реальність.
38. Національна культура: проблеми теорії і методології, їх значення в системі українознавства.
39. Витоки української культури і проблема тяглості культурної традиції.
40. Національна культура в процесах етно-, націо-, державотворення.
41. Українська барокова культура у світовому контексті.
42. Українське просвітництво в контексті націокультурного відродження XIX–XX ст.
43. Національна еліта як культурний феномен: специфіка українських реалій.
44. Українська культура в умовах нової соціальної реальності (кінець XX–поч. XXI ст.).
45. Значення творчості Г. Сковороди, І. Котляревського для відродження національної свідомості українців.
46. Україна і українці в поетичній творчості Т. Шевченка.
47. Ідея національного відродження в літературі 20-30-х рр. XX ст.

48. Фольклор у системі українознавства.
49. Українська словесність як синтез фольклору і писемності літератури.
50. Правова культура українців: історичні традиції та сучасні виміри.
51. Українська національна культура як світовий феномен.
52. Універсалістська місія української художньої словесності. Українська художня словесність як джерело знань про Україну і українство.
53. Українська словесна творчість: образи, ідеї, архетипи, символи. Розкриття значення словесності для повноти знань про Україну й українство.
54. Література як засіб самовисвітлення, самовираження, самозбереження національної ідентичності українства. Художня словесність крізь призму національних чинників.
55. Українська література як вияв національного єднання.
56. Універсалістська місія української художньої словесності. Словесність як категорія національного.
57. Краса рідного слова. Влучність і образність української мови у передачі відчуття та розуміння світу у його багатоманітних проявах.
58. Етапи становлення і розвитку українського письменства: прадавнє, давнє, нове й новітнє.
59. Билини київського циклу, літописні оповіді, легенди тощо. «Руська правда», «Повчання дітям», «Слово о полку Ігоревім», українські думи та історичні пісні.
60. Казки, міфи, твори календарно-обрядового кола, байки як джерела виявлення особливостей ментальності та архетипів українського народу.
61. Народна мудрість про родинні та родові цінності. Притчі як зібрання народної мудрості.
62. Колискові, забавлянки, потішки, лічилки, мирилки, ігри та інше як результат творчості народу, як запорука здоров'я (психічного, фізичного тощо), існування української нації в майбутньому.
63. Мрії українців про майбутнє. Відображення у фольклорі та творах українських фантастів.
64. Риторика як мистецтво красномовства, що поєднує мислення та почування. Києво-Могилянська академія та українська риторична школа. Ф. Прокопович і його праця «Про риторичне мистецтво».
65. Книга та книгодрукування в українській культурі.
66. Освіта, наука, просвітництво – форми та течії українського національного й культурного збагачення, пробудження, самопізнання та самореалізації.
67. Українська національна свідомість.
68. Структура національної свідомості. Шляхи розв'язання суперечностей між елітарною та масовою національною свідомістю.
69. Роль і значення князів Святослава, Володимира, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Данила Галицького для державності України.
70. Видатні постаті України: Петро Сагайдачний, Петро Дорошенко, Іван Богун, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Пилип Орлик та інші.

71. Україна у складі Московського царства та Російської імперії (1654–1917 рр.): основні проблеми та історичні уроки.
72. Становлення української державності (ЗУНР, УНР 1917–1921 рр.) та сприйняття світом державотворчих процесів в Україні.
73. Роль М. Грушевського, П. Скоропадського, В. Винниченка, С. Петлюри в творенні держави Україна.
74. Україна та світове українство.
75. Релігія і розвиток української самосвідомості, етики, культури.
76. Роль Науково-дослідного інституту українознавства МОН України в розвитку українознавчої теорії та практики.
77. Провідні зарубіжні центри українознавства.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Модуль 1. Українознавство в освітньому процесі

1. Українознавство в освітньому процесі.

Виклад матеріалу передбачає розкриття ролі українознавчої науки в освітньому процесі; розгляд українознавства як комплексної навчальної дисципліни, як філософсько-методологічної основи сучасної освіти загалом. Бажано представити основні поняття курсу, наприклад: українознавство, концентр, україніка, україністика, українство.

2. Стан та напрямки розвитку сучасного українознавства.

Виклад матеріалу передбачає загальний розгляд актуальних питань українського сьогодення, виголошення, що саме має бути визначальним для українознавчої науки, її теорії та методології; схарактеризувати сучасне українознавство з огляду на те, як, спираючись на значний доробок галузевих наук, навчальна дисципліна піднімає процес самопізнання й самотворення українського народу, розуміння ним своєї історичної місії.

3. Від крає-, країно-, народо-, суспільствознавства до українознавства.

Схарактеризувати заміну терміну «українознавства» на початку 30-х рр. спочатку на «народознавством», а згодом – крає- чи країнознавством, а в час творення «нової історичної спільності людей – радянського народу» – суспільствознавством. Визначити мету (причини) та наслідки цього впровадження, порівняти з цілями та завданнями сьогодення. Розглянути питання з огляду на те, що українознавство включає в себе крає-, країно-, народо-, суспільствознавство не як окремі предмети, а як елементи універсальної цілісності.

4. Пам'ятки матеріальної та духовної культури українського народу: «Велесова книга»; Київський та Галицько-Волинський літописи; Густинський літопис; козацькі літописи: Самовидця, Величка, Грабянки; «Слово про Закон, Благодать та Істину» Ілларіона, «Правда» Ярослава Мудрого, «Слово о полку Ігоревім», «Поучення дітям» Володимира Мономаха; «Літопис Руський», «Історія Русів», «Історія України-Руси» М. Грушевського, «Книга буття українського народу» М. Костомарова; публікації НТШ; Конституція Пилипа Орлика; Конституція УНР 1918р.; Акт 30 червня 1941р. IV Універсал

Центральної Ради; Державність у радянському Союзі; Державотворчі акти сучасної України.

Виклад матеріалу передбачає детальний аналіз пам'ятки матеріальної та духовної культури українського народу (на вибір студента), визначення її значення як джерела українознавства.

5. Центри українознавчих досліджень в Україні та діаспорі.

Виклад матеріалу передбачає презентацію українознавчих досліджень 20–90 рр. XX ст. ученими української діаспори, характеристику громадсько-політичних і культурницьких організацій, українознавчих освітньо-наукових центрів за кордоном.

Модуль II. Зміст та основні напрямки українознавства

1. Довкілля, спосіб життєдіяльності як визначальні чинники етногенезу українців.

Виклад матеріалу передбачає розглянути проблему етногенезу українців з огляду впливу природно-географічного середовища на розселення людей, на спосіб їх життєдіяльності; визначити особливості формування українського етносу у певний період часу на певній території України.

2. Первісні етнокультурні спільноти на території України.

Виклад матеріалу передбачає визначення території первісного заселення; адаптація первісних людей до природного середовища; надання характеристики діяльності людини у первісній культурі на теренах України.

3. Найменування України та українців.

Виклад матеріалу передбачає розгляд етнонімів українців, час їх фіксування; характеристика ключових етнооб'єднуючих назв в етнічній історії українців.

4. Етногенез і біосфера. Концепції формування етносів на стику ландшафтів та в їх межах. Обумовленість меж розселення українського етносу межами екосистеми.

Виклад матеріалу передбачає розгляд теорій та концепцій етногенезу українців; обумовленість їх розселення на теренах України межами екосистеми.

5. Етнокультурна різноманітність України. Історико-етнографічні райони та роль природних чинників у їх формуванні.

Виклад матеріалу передбачає надання визначення поняттю «історико-етнографічне районування»; характеристика 15-ти історико-етнографічних регіонів України з огляду на їх своєрідні культурні та природні особливості.

6. Розвиток екологічної культури як запобіжний чинник виникнення екологічних криз в Україні.

Виклад матеріалу передбачає надання визначення поняттям «екологія», «екологічна культура», «екологічна освіта», «екологічне виховання», «екологічна криза»; розгляд шляхів формування екологічної культури українців.

7. Українська природа, людність, екологія: взаємовпливи і взаємодія в процесі розвитку.

Виклад матеріалу передбачає аналіз взаємодії людини і природи на всіх історичних етапах еволюції людини. Розгляд причин та наслідків екологічної кризи.

8. Духовно-культурний вплив природи на мову і на людину через мову. Мова як засіб збереження інформації про природу та спілкування з нею.

Виклад матеріалу передбачає розгляд впливу природи на формування української мови, її особливостей, функцій. Прокоментуйте вислів «Мова – душа народу».

9. Мова й формування національної картини. Мова, культура, мистецтво, мова в державотворенні та національній ідентифікації тощо. Завдання мови в різних ділянках суспільного життя.

Виклад матеріалу передбачає визначення значення мови на кожному з етапів націогенезу, національно-державного будівництва; визначення мови, як головної ознаки нації; презентація значення мови в різних сферах життя та діяльності українців.

10. Українська культура як світовий феномен: тяглість, синкретизм, універсалізм.

Виклад матеріалу передбачає розгляд української культури як світового феномену, її особливості та прояви (тяглість, синкретизм, універсалізм); розглянути два основні напрями культури: матеріальний і духовний, схарактеризувати їх.

11. Загальнолюдські культурні цінності, їх співвідношення з поняттям «національна культура».

Виклад матеріалу передбачає надання визначення поняттям «культура», «українська культура», «національна культура», «глобалізація». Визначити ієрархію загальнолюдських цінностей та національних, схарактеризувати їх.

12. Слово в українській культурі: усна та писемна традиції.

Питання передбачає розгляд двох основних традицій слова в українській культурі: усної, яка представлена фольклором (казки, пісні, прислів'я), та писемної, що виникла з появою писемності і розвивалася завдяки письменникам та літописцям. Обидві традиції тісно взаємопов'язані, доповнюючи одна одну і формуючи унікальний український культурний простір.

13. Дослідження національної свідомості та самосвідомості у вітчизняній та зарубіжній націології та історіографії.

Викладення передбачає надання визначення поняттям «свідомість», «національна свідомість», «самосвідомість»; загальний аналіз досліджень різних аспектів національної свідомості вітчизняних та зарубіжних учених: В. Андрущенка, А. Бичко, Ю. Бромля, Е. Вільсона, Е. Сміта, Л. Шкляра та ін.

14. Державотворчі концепції Д. Донцова, М. Грушевського, В. Винниченка, В. Липинського, С. Коновальця, С. Бандери, В. Мельника, І. Багряного, Ю. Бойка-Блохіна, Є. Маланюка, Я. Стецька.

Виклад матеріалу передбачає надання характеристики державотворчих концепцій одного з виголошених дослідників, громадських та державних діячів.

15. Особливості формування етнічних образів українців. Українська національна свідомість. Структура та особливості функціонування національної свідомості.

Виклад матеріалу передбачає надання характеристики формуванню світоглядних образів українців; феномен українців, зумовлений природно-географічним середовищем теренів України тощо; структура свідомості та особливості її функціонування.

16. Соціопсихічні риси українського характеру.

Виклад матеріалу передбачає розгляд соціопсихічної структури української нації; розгляд основних типів: нордійський, понтійський, динарський, остійський. Розглянемо ці расові та соціальні типи, взявши за основу праці Дмитра Донцова, Юрія Липи, Олександра Кульчицького, Вячеслава Липинського та ін.

17. Прояви українського менталітету в національній культурі. Український менталітет і міжетнічні взаємини.

Розглянути менталітет в загальних аспектах його особливостей та проявів в національній культурі, а також висвітлити наявності в українському національному характері присутності рис толерантності по відношенню до інших народів.

18. Україна на геополітичній карті світу. Перспективи її розвитку: місце, роль, орієнтація, місія у світі.

Дати визначення поняттям «геополітика», «політична карта світу», проаналізувати положення України на геополітичній карті світу; розглянути перспективні напрямки геополітичного розвитку України в сучасному світі.

19. Українське суспільство: особливості формування та уроки розвитку.

Прослідкувати етапи розвитку українського суспільства, схарактеризувати особливості формування та уроки розвитку.

20. Україна на межі ХХ–ХХІ ст. як повноправний суб'єкт співпраці народів в світовому цивілізаційному розвитку.

Виклад матеріалу передбачає висвітлення геополітичного положення України як суверенної незалежної держави; участь України у світових процесах.

21. Вивчення досвіду та уроків буття в основних концентрах українознавства і сферах їх прояву.

Виклад матеріалу передбачає аналіз напрямів дослідження українознавства (концентрів) з огляду на характеристику перебігу подій, явищ, еволюцію культури тощо для вивчення досвіду та уроків формування української етнонації для націє-, державотворчих процесів.

22. Історична місія українського народу.

При викладанні матеріалу необхідно схарактеризувати український народ з огляду на його покликання боротися за власне звільнення і, не прагнучи до панування над іншими, сприяти звільненню всіх народів від будь-яких форм гноблення. Українська місія полягає у створенні співжиття, заснованого на християнських принципах, де народ має право обирати та контролювати свою

владу. Розглянути якою є місія буття України за «Книгою буття українського народу».

Модуль III. Українознавство і розвиток національної науки, освіти, виховання.

1. Національна наука, освіта, виховання як об'єкт дослідження і визначальні напрямки дії.

Виклад матеріалу передбачає характеристику навчальної дисципліни «Українознавство» з огляду його ролі та значення в розвитку національної освіти та виховання; визначення завдання курсу та перспектив його розвитку на усіх рівнях освіти.

2. Освіта, виховання як засіб боротьби проти ідеологічної експансії, захисту віри і незалежності українців.

Передбачено здійснити філософський аналіз навчально-виховної функції українознавства, пропагування національних цінностей, захисту інтересів, утвердження національної гідності за свою культуру тощо. Дійти висновку – українознавство є об'єднуючим чинником освіти і виховання, сучасного покоління з колишнім, досвіду історії з розумінням і творенням майбутнього.

3. Світочі українознавства.

Виклад матеріалу передбачає презентацію видатних діячів, дослідників у галузі українознавства; характеристику основних періодів формування науки, пов'язаних з діяльністю світочів українознавства.

Методичне забезпечення

1. Навчальна програма дисципліни.
2. Силабус.
2. Робоча навчальна програма дисципліни.
3. Тематичні плани лекційних і семінарських занять.
4. Конспект лекцій з дисципліни.
5. Навчальні посібники з дисципліни.
6. Перелік питань до МКР, тестові завдання.
7. Перелік питань для самостійної роботи студентів. Методичні рекомендації та побажання, що забезпечують самостійну роботу студентів.
8. Інструктивно-методичні матеріали до семінарських занять.

Рекомендовані інформаційні джерела

Основна література

1. Антонович Д. Українська культура. Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1983. 517 с.
2. Багрянний І. Національна ідея та націоналізм. *Сучасність*. 1992. № 4. С. 79–90.
3. Бадзьо Ю. Національна ідея і національне питання. К. : Смолоскип, 2000. 52 с.
4. Балущок В. Етногенез українців. *Народна творчість та етнографія*. К., 2002. № 1–2. С. 26–34.

5. Баран В.Д., Баран Я.В. Історичні витоки українського народу. К. : Генеза, 2005. 208 с.
6. Баран В.Д., Козак Д.М., Терпиловський О.М. Походження слов'ян. К. : Наукова думка, 1991. 144 с.
7. Баранівський В.Ф. Філософсько-методологічні засади українознавства. Збірник наукових праць НДІУ. К., 2004. Т. II. С. 25–31.
8. Бевз Т.А. Українська державність: ідеологія, політика, практика. (Система народознавства у теоретичних концепціях Н. Григорієва). К. : ІПіЕНД, 2004, 247 с.
9. Белінський А. Народ. Нація, держава. *Віче*. 1994. №9. С. 74–90.
10. Бичко І.В. Українознавство (точка зору). Мала енциклопедія етнодержавознавства. К. : Генеза, 1996. С. 145.
11. Борисенко В.К. Провідна роль українознавства у створенні концепції національної культури в Україні. Збірник наукових праць НДІУ. Т. XVI. К., 2007. С. 317–328.
12. Буяшенко В.В. Національна самосвідомість українців: проблема самоідентифікації. Збірник наукових праць НДІУ. К., 2005. Т. IV. С. 144–151.
13. Вівчарик М. Національна ідея в контексті розбудови незалежної держави. *Розбудова держави*. 1993. № 11. С. 59.
14. Гомотюк О.Є. Проблеми української державності у сфері українознавства (до історіографії питання). Збірник наукових праць НДІУ. К., 2004. Т. II. С. 417–427.
15. Горбань Т.Ю. Українознавчі дослідження в системі наукових закладів України. 1918–1928 рр. Збірник наукових праць НДІУ. К., 2005. Т. VI. С. 426–439.
16. Горенко-Баранівська Л.І. Культура як українознавство. К. : МЕФ, 2003. 156 с.
17. Горенко Л.І. Культурологія як феномен українознавства. Збірник наукових праць НДІУ. К. : Українське агентство інформації та друку «Рада», 2009. Т. XXIV. С. 137–150.
18. Грабовський І.М. Ментальність. Особистість. Екологія. К. : Київське братство, 1997. 40 с.
19. Грушевський М. Розвиток українознавчих досліджень та вияви в них основних питань українознавства. *Український історик*. Т. 27. Число 1–4 (104–107). 1990.
20. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. К. : «Знання», 1991. 240 с.
21. Дашкевич Я. Українознавство, україністика, україніка. Еволюція понять та їх майбутнє. Другий міжнародний конгрес україністів. Історіографія українознавства. Львів, 1993. С. 3–8.
22. Дністрянський М.С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики. Монографія. Львів : Літопис; Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 490 с.
23. Донцов Д. Націоналізм: 3-тє вид. Лондон : Укр. вид. спілка, 1966. 363 с.

24. Енциклопедія етнокультурознавства. Понятійно-термінологічний інструментарій, концептуальні підходи / Ю. І. Римаренко, В. Г. Чернець та ін. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Державна академія керівних кадрів культури і мистецтва. К., 2001.
25. Енциклопедія українознавства: Заг. част. В 3-х т. Словникова част. в 11 томах / гол. ред. В. Кубійович. Репринтне вид. слов. частини. Львів, 1993; заг. част. К., 1995.
26. Єрмоленко С.Я. Мова і українознавчий світогляд. К. : НДІУ, 2007. 444 с.
27. Єрмоленко С.Я. Українська мова у просторі національної культури. Літературна мова у просторі національної культури / відповід. ред. Л. І. Шевченко. К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2004. С. 6–34.
28. Єфремов С. Історія українського письменства. К. : «Femina», 1995. 688 с.
29. Єфремов С. Українознавство: показчик потрібнішої для самоосвіти літератури. К. : Друкарня Всеукраїнського кооперативного видавництва, 1920. 64 с.
30. Залізняк Л. Походження українського народу. К. : Бібл. українця, 1996. 80 с.
31. Ідзьо В.С. Українська держава в IX–XII століттях. Львів : СПОЛОМ, 2004. 416 с.
32. Ідзьо В.С. Галицька держава – процеси етнотворення і становлення (III–XII ст.). Львів: Камула, 2005. 352 с.
33. Історія українознавства: Навчальний посібник / За гол. ред. П.П. Кононенка. К. : «Академвидав», 2011. 512 с.
34. Історія української культури / За загл. ред. І. Крип'якевича. К. : Либідь, 1994. 656 с.
35. Калакура Я.С. Історичні засади українознавства. К. : НДІУ, 2007. 381 с.
36. Калакура Я.С. Методологічний інструментарій українознавця. Збірник наукових праць НДІУ. Том 1. К., 2003. С. 174–182.
37. Касьянов Г. Теорія нації та націоналізму: Монографія. К. : Либідь, 1999. 352 с.
38. Кононенко П.П. Українознавство: Підручник для ВНЗ. К. : Міленіум, 2006.
39. Кононенко П.П., Сніжко В.В., Кононенко М.П. Україна: природа, людина, екологія. К. : Міленіум, 2005. 98 с.
40. Кононенко П.П. Український етнос: генеза і перспективи: історичний нарис. Обухів : Гніп, 2003. 519 с.
41. Кононенко П.П. Українознавство: проблеми методології. Збірник наукових праць НДІУ МОН України. Том 1. К., 2003. С. 109–114.
42. Кононенко П.П., Токар Л.П., Маляренко Л.П. Українознавство в системі освіти: Довідник джерел з питань змісту, методології та методики викладання. К., 1996.
43. Кресіна І.О. Українська ідея та національна свідомість: адекватність, мрія чи вигадка. *Схід*. 1997. № 5. С. 39–48.

44. Кримський А. Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася / Упоряд. С.Я. Єрмоленко, А.К. Мойсієнко. Історія української мови: хрестоматія. К. : Либідь, 1996. 228 с.
45. Крисаченко В.С. Людина і довкілля: у 2-х кн. К. : Заповіт, 1995. 431 с.
46. Крисаченко В. Образ України у світовій культурі: природні та духовні виміри: Навчальний посібник. 2-е вид., доповн. і випр. К. : Наукове товариство «Софія – Оранта»; Луцьк : Омега-Альфа, 2007. 430 с.
47. Крисаченко В.С. Україна: природа і люди. К. : Інтас, 2000. 492 с.
48. Липа Ю. Призначення України. Львів : Просвіта, 1992. 271 с.
49. Лук'яненко Л. Національна ідея і національна воля. К., 2006. 288 с.
50. Макарчук С.А. Український етнос. Виникнення та історичний розвиток: Навч. посібник. К. : НМК ВО, 1992. 146 с.
51. Мельник Л.Г. Утвердження ідеї українського національного самовизначення (кінець XVIII–поч. XX ст.): Конспект лекцій. К. : НМК ВО, 1992. 84 с.
52. Мінченко Т. Виховання національної самосвідомості засобами українознавства (з досвіду роботи ЗНЗ №40 м. Чернівці). *Українознавство*. 2003. Число 4 (9). С. 160–161.
53. Мишанич О. Українознавство як світова наукова дисципліна. *Українознавство*. 2002. Число 1–2. С. 32–35.
54. Мова в системі українознавства: Дидактичний матеріал для слухачів курсів підвищення кваліфікації / Упор. А.Ю. Пономаренко, П.П. Кононенко та ін. К. : Міленіум, 2005. 142 с.
55. Національні процеси в Україні: Історія і сучасність. Документи і матеріали: у 2-х част. / за ред. В.Ф. Панібудьласки. К. : Вища школа, 1997. 704 с.
56. Недюха М.П. Українознавство як наука і навчальна дисципліна. Збірник наукових праць НДІУ. К., 2005. Т. VII. С. 13–19.
57. Нельга О.В. Теорія етносу: Курс лекцій: Навч. посібник. К. : Тандем, 1997. 368 с.
58. Огієнко І. Українська культура. К. : Довіра, 1992. 140 с.
59. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / [Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М.С. Тимошенко. К. : Наша культура і наука, 2001. 440 с.
60. Онищенко І.Г. Етно- та націогенез в Україні (етнополітологічний аналіз). К. : Четверта хвиля, 1997. 239 с.
61. Пачовський В. Світова місія України. *Хроніка-2000*. 1993. № 5 (7). С. 184–197.
62. Печеранський І. Категорія «культури» в історико-філософському українознавстві. *Українознавство*. 2006. № 2. С. 110–113.
63. Печеранський І. Предмет та завдання історико-філософського українознавства (До питання про теорію науки). *Українознавство*. 2006. № 3. С. 82–89.

64. Півторак Г. Українці: Звідки ми і наша мова. К. : Наукова думка, 1993. 200 с.
65. Плівачук К.В. Від народознавства до українознавства. Збірник наукових праць НДІУ. К., 2003. Т. I. С. 255–259.
66. Радевич-Винницький Я.К. Про методологію українознавства і методологічний статус української мови. Збірник наукових праць НДІУ. К., 2005. Т. V. С. 34–42.
67. Римаренко Ю.І. Національний розвій України: проблеми і перспективи. К. : Юрінком, 1995. 272 с.
68. Сміт Ентоні Д. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія / Переклад з англійської. К. : «К.І.С.», 2004. 170 с.
69. Смолій В. Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. К. : Альтернативи, 1997. 368 с.
70. Степико М.П. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філос.-методол. аналіз). К. : Знання, 1998. 290 с.
71. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Підручник для студ. негуманітарних фак. вузів / Н.Я Горбач, С.Д. Гелей, З.П. Російська та ін. Львів : Каменярь, 1992. 166 с.
72. Токар Л. Актуальні питання теорії та методології українознавства. *Українознавство*. 2002. Число 1–2. С. 36–43.
73. Токар Л.К. Зміст українознавства: системно-функціональний підхід до структурування знань. Збірник наукових праць НДІУ. К. : Міленіум, 2005. Т. IV. С. 24–32.
74. Токар Л. Мета та завдання українознавства. Національні інтереси. *Українознавство*. 2007. № 3. С. 89–91.
75. Токар Л. Об'єкт і предмет українознавства. *Українознавство*. 2001. Число 1. С. 25–34.
76. Токар Л. Українознавство в системі наукових і навчальних дисциплін. Збірник наукових праць НДІУ МОН України. Том 1. К., 2003. С. 135–146.
77. Токар Л. Зміст українознавства. Самопізнання. Україніка. Україністика. Українознавство. Науковий інструментарій українознавства. *Українознавство*. 2006. № 2. С. 85–92.
78. Токар Л.К. Українознавство в системі наукових і навчальних дисциплін. Збірник наукових праць НДІУ. К., 2003. Т. I. С. 135–146.
79. Українознавство: Навчальний посібник для студентів ВНЗ / За ред. М.І. Обушного. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 627 с.
80. Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / Упор. С.В. Ульяновська. К. : Либідь, 1993. 592 с.
81. Храмова В. До проблеми української ментальності. Українська хата. К. : Фенікс, 1992. С. 3–35.
82. Червак Б.О. Український націоналізм: дослідження, інтерпретації, портрети. Дрогобич : Відродження, 1996. 26 с.

83. Шевченко В. Українознавство в структурі наук в Україні. *Українознавство*. 2005. Число 4. С. 210–220.
84. Яроцький Л.В. Традиції і формування світогляду. Житомир : Полісся, 2003. 234 с.
85. Ярошинський О.Б. Сучасні дослідження української національної ідеї: проблеми, здобутки і перспективи. *Українознавство – наука самопізнання українського народу: матеріали Х-ї щорічної Міжнародної науково-практичної конфер. 18-20 жовтня 2001 р. / заг. ред. П. П. Кононенко, наук. ред.-упорядн. О.Б. Ярошинський. К. : НДІУ, 2001. С. 36–38.*

Додаткова література

1. Алексеев В. Этногенез. М. : Высшая школа, 1986. 176 с.
2. Балушок В. Деякі проблемні моменти етногенезу українців та його завершальний етап. *Народна творчість та етнографія*. К., 2005. № 6. С. 55–64.
3. Баран В.Д. Етногенетичні процеси на території України в другій половині I тис. н.е. Етногенез та рання історія слов'ян: Нові наукові концепції на зламі тисячоліть. Львів, 2001.
4. Бойко Ю. Шлях нації (Філософ.-світоглядні засади укр. націоналізму). Париж-Київ-Львів: Українське слово, 1992. 126 с.
5. Борисенко В.К. Правда про поліетнічність України. Збірник наукових праць НДІУ. К. : Фоліант, 2006. Т. XI. С. 508–515.
6. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. М. : Наука, 1983. 412 с.
7. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів : Львів. обл. наук-метод. ін.-т освіти, 1996. 238 с.
8. Гавриленко О.П. Екогеографія України: Навчальний посібник. К. : Знання, 2008. 648 с.
9. Горський В. Історія української філософії: Курс лекцій: навч. посіб. для студ. Вузів. К. : Наук. думка. 1997. 286 с.
10. Грушевський М.С. Звідки пішло українство і до чого воно йде. К. : [б.в.], 1917. 16 с.
11. Донцов Д. Історія розвитку української національної ідеї. К. : Знання, 1991. 48 с.
12. Євтух В., Трошинський В., Попок А. Закордонне українство. К. : ВІК, 2005. 308 с.
13. Железняк Н.М. Національна ментальність – визначальний етнічний чинник формування громадянина України. Збірник наукових праць НДІУ. К., 2004. Т. III. С. 440–446.
14. Кононенко П.П. Концепція національної система освіти. *Українознавство: Концепції, програми, документи.*, 1995. С. 29–42.
15. Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Українознавство – наука любові, етики, життєтворчості. Збірник наукових праць НДІУ МОН України. Том 1. К., 2003. С. 72–96.

16. Кононенко П.П. Феномен української мови. Генеза. Проблема. Перспективи. К. : Наша наука і культура, 1999. 168 с.
17. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник – 3-тє вид., стереотипне. К. : Т-во «Знання», КОО, 2006. 511 с.
18. Навчально-виховні програми з українознавства / НДІ інститут [та ін.] українознавства. К. : Знання України, 2001. 330 с.
19. Огієнко І. Історія українського друкарства / [Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М.С. Тимошик]. К. : Либідь, 1994. 448 с.
20. Панько Т. Мова в утвердженні України як самостійної держави. *Розбудова держави*. К., 1994. № 11. С. 35–41.
21. Печеранський І.П. До питання про методологію українознавчих досліджень. Збірник наукових праць НДІУ. К. : Фоліант, 2006. Т. XI. С. 61–67.
22. Піскун В. Політичний вибір української еміграції (20-і роки XX ст.): Монографія. К. : МП «Леся», 2006. 672 с.
23. Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст.: хрестоматія / За ред. О.І. Семківа. Львів : Світ, 1996. 800 с.
24. Римаренко С.Ю. Самовизначення особи, нації, держави. К. : Видавничий дім «Юридична книга», 1999. 543 с.
25. Сніжко В.В. Психоекологічне довкілля України. К., 2004. 174 с.
26. Таланчук О. Українознавство. Усна народна творчість. К. : Либідь, 1998. 248 с.
27. Україна і світ: етнічні, науково-інтелектуальні та освітні виміри. Збірник наукових праць / Упоряд. І. Грабовська, В. Піскун, В. Сергійчук. К. : Українська видавнича спілка, 2004. 352 с.
28. Українська етнологія: Навчальний посібник / За ред. В.К. Борисенко. К. : Либідь, 2007. 400 с.
29. Українська художня культура: Навч. посібник / За ред. І.Ф. Ляшенка. К. : Либідь, 1996. 416 с.
30. Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст.: у 4-х кн. К., 1994–1995.
31. Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал. Мюнхен; Тернопіль, 1992. 29 с.
32. Яценко Б. Велесова книга – пам'ятка IX століття. *Хроніка-2000*. 1995. № 1. С. 34–58.

Інформаційні ресурси

1. Ковпик Світлана. Про посібник Сергія Єфремова «Українознавство». URL: <http://archive.ndiuv.org.ua/fulltext.html?id=784>
2. **Українознавство: Електронне наукове фахове видання.** URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe>. Періодичні та серійні видання

3. Українознавство: Науковий часопис. URL: http://journal.nndiuv.org.ua/?page_id=2&lang=ukukrajinoznavstvo.org.ua або
4. Половець В.М. Українознавство. Курс лекцій: навчальний посібник для студентів ВЗО. URL: [siver-litopis.cn.ua>rab/polovec/ukrainozn.pdf](http://siver-litopis.cn.ua/rab/polovec/ukrainozn.pdf)
5. Українознавство в системі національного виховання. URL: [osvita.ua>school/method/upbring/363/](http://osvita.ua/school/method/upbring/363/)
6. Методичний портал. URL: [metodportal.net>Українознавство](http://metodportal.net/Українознавство)
7. Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pravodiyalnosti/2018/10/08/perelik-naukovikh-fakhovikh-vidan-12.pdf>
8. Українознавство у структурі наук в Україні. URL: [refsua.com>referat-6614-1.html](http://refsua.com/referat-6614-1.html)
9. Українознавство – основа формування світогляду української молоді. URL: <http://oblosvita.com/navigaciya/21079-ukrayinoznavstvo-osnova-formuvannya-svtoglyadu-ukrayinskoyi-molod.html>